

Mit értettek presbyter alatt a 16. században ?

Hogy a katolikusoknál ez felszentelt papot, áldozárt jelentett, azt szinte fölösleges mondani. Hiszen a subdiakonusi és diakonusi fokok után presbyterre való szenteléssel érik el az áldozópapságot!

A 16. század protestánsainál természetesen szintén nem jelenthetett egyebet. A protestánsná lével nem változtatta meg a világot az emberek körül. A mindennapi élet teendői, szokásai, beszédanyagai, kifejezőmódjai mind azon az úton maradtak, amelyen addig jártak. A változás, az átalakulás csak lépésenként, fokozatosan történhetett. Aki száz év múlva hasonlított össze az állapotokat a száz év előttivel, elálmélkodhatott a különbségen, de aki egy év múlva teti hasonlót, csak nagyon élesen látó szemmel fedezhetett fel valami eltérést az előző évi-vel szemben.

Igy tehát a naponként használatos presbyter szó sem ment ki a divatból az első protestánsoknál, s nem egyéb-
re alkalmazták, mint addig. A papot értették alatta. Szám-
talan bizony-
ságot lehetne erre felsorolni. De egyetlenegy elég lesz arra, hogy minden józan elmét meggyőzzön erről. A komjáti kánonok, melyek pedig a reformáció kezdete után mintegy száz év múlva jöttek létre, olyan cáfolhatatlan bizony-
ságot szolgáltatnak erre, hogy szinte célzatosnak gyaníthatná az ember, ha egyáltalában feltehető volna, hogy előrelátták a 19. és 20. század ebbeli félre-
értéseit.

Ezeknek az öt szakaszba beosztott 1623-i kánonoknak a harmadik szakasza a latin eredetiben következő címet visel: „De presbyteris communiter sic dictis, seu pastoribus ecclesiarum”, vagyis „a közönségesen úgymondott presbyterekről vagy az egyházközségek lelkészeiről”. Tehát még akkor is, amikor megkezdődött már e szónak más fogalom részére való lefoglalása, mégpedig egészen közel a samarjai superintendentiához, e kánonok megalkotójához: a pap közönségesen használt elne-

vezésül tünteti fel a presbyter szót. Hogy pedig valaki a teljes szöveg összefüggő értelmének, itt az egész szakasz tartalmának figyelmen kívül hagyásával valahogy azt az öncélú következtetést le ne vonhassa ebből a címíratból, hogy nemcsak a presbyter, hanem ennél fogva a pastor szó is valami felsőbb fokú papt, tanácsbíró-félet jelentett, arról nemsokára az alsódunameléki egyházkerület gondoskodott. T. i. a latin eredetivel együtt magyarra fordítva is kinyomatván 1642-ben ezeket a kánonokat, a harmadik szakasz címét magyarul ekképen szövegezte: „Az eklézsiáknak prédikátoriról”. Ezt már igazán el nem magyarázhatja senki, tehát kétségtelen, hogy az eklézsiái prédikátor annyi mint eklézsiái pastor, ez pedig annyi mint presbyter.

Az új értelemben vett presbyteriumok első szervezője, Kanizsai Pálfi János pedig annak vette elejét, hogy valaki úgy hivatkozhassék rá, mint más véleményben levőre. Az általa szerkesztett 1630 évi pápai kánonok IV. caputjának 1. pontja ekképen szól: „Communiter omnes in universum ministros, proprie istos seniores, late autem seniorum collaterales presbyteros dici et esse intelligimus”.¹ Amiből nyilvánvaló, hogy bár a görög presbyter a latinban a seniornak felel meg tulajdonképpen, közönségesen és általánosságban a papokat értették presbyterek alatt és ő kezdi meg egy más értelmű használatát e szónak. Sapienti sat.

De meg kell emlékeznem még két dologról. Először arról, hogy mi tette zavarossá a tarcal-tordai hitvallás ezzel összefüggő fejtegetéseit abban a szövegben, melyet Kiss Áron tett közzé. Mert igenis zavarosak. Aki annyit foglalkozott 16. századbeli dolgokkal, mint én, rögtön észreveszi, hogy ott nincsen rendén valami. Szorgosabb átvizsgálás után arra is rájöttem, hogy hol kell lenni a hibának. Ott, hogy a magyarral 1655-ben szintén kiadott eredeti latin szöveg „presbyterium” szava, mely másutt, ahol elferdíthetetlenül „papságot” jelent, úgy van hagyva a magyar fordításban is, egy cikkben mégis le van fordítva „egyházi tanácsnak”. Bár ezt látatlanban bizonyosra vettem, alkalmilag mégis utánanéztam az eredetiben. Ugy volt és

¹ Mokos Gyula: A hercegszölösi kánonok más egyházi kánonokkal... 1901. 226. l.

² Erre a komjáti kánonok szintén utalnak egy helyen.

úgy van. Az általam üldöztetésökért és beigazolt helyességű törekvésökért rokonszenvvel tárgyalt puritánusokról megdöbbenéssel kell megállapítanom, hogy nem mindig jártak igaz úton. Midőn tudták, hogy a csaknem száz évvel azelőtti kánonoknak összes cikkeiben mit jelent, mégpedig egyöntetűen ugyanazt, a presbyterium szó, mégis különbözőképen ültették át a saját különleges céljaikhoz képest propaganda eszközéül. Így aztán zavar állott elő, mely a legkevésbé sem alkalmas olyannak a bizonyítására, ami ellentétben áll a presbyter és presbyterium valódi értelmével.

A másik felemlíteni valóm, hogy mit értett hát Melius 1567. évi articulusaiban az alatt, hogy a papszentelést „vagy zsinaton vagy a presbyterek collegiumában” kell végezni. Aki ismeri Meliusnak szokatlanul a papismus légkörében élő gondolkozásmódját (V. ö. Révész Imre: A debrecen-egervölgyi hitvallás és a Tridentinum. 1934.), és aki tudja, hogy ez annyira ment, hogy a gyulafehérvári második hitvitán nem kizárólag a bibliát akarta perdöntőnek tekinteni, hanem azonkívül az apostoli és egyházi symbolumokat, valamint a szent atyák és egyházi tanítók műveit: nem lepődnek meg azon, ha e kifejezésben a katolikus korból még élő igazi presbypereket értené, kik egyebekben is élveztek kiváltságot, amennyiben p. o. az Oláh és Telegdi üldözései nem mindig terjedtek ki rájuk. Könnyen lehet azonban, hogy mivel a zsinatnak a legtöbb helyen rendes, ha nem is szavazattal bíró résztvevői voltak a tanítók is, amit Tiszántúl csak a kisebb cikkek követeltek ugyan meg tőlük kifejezetten, mégis arra gondolt Melius, hogy nélkülök, csupán papok jelenlétében is megtartható a papszentelés, aminthogy még olyan intézkedés is van a 16. századból, amelyik szerint elég volt hozzá a püspök egyházmegyéjének a papsága, ténylegesen pedig a jelek szerint akárhányszor még kevesebb jelenlevő is.

Az az egy bizonyos, hogy csupán olyat érthetett Melius, aminek tudott a létezéséről, és semmiesetre sem olyat, ami az előadottaknál fogva nem is létezhetett, vagyis nem valami tanácsbírói kar féjét.

Zoványi Jenő.

Egyháztörténetírásunk feladatai.

Olyan feladatról van szó, amelyről általában mint kívánalomról nem kell sokat beszélni s annál kevésbé sokat írni, hanem úgy kell tenni, amint dr. Gál Kelemen, egyházunk egyik legnagyobb szelleme tette és teszi, hozzá kell fogni a munkához mindenféle fölösleges tervezgetés és időtpazarló sokféle gyűlésezés nélkül. Dr. Gál Kelemen mondta, hogy az unitárius egyháztörténetírás nagy feladatát *helyettünk nem végzi el senki*. Az a mi kötelességünk. Mert amit mások végeznek el, azt többnyire más szempontból, más érdekből írják s gyakran látjuk azt is, hogy egyes különben kitűnően képzett tudósok akarva nem akarva tudományos munkájukba propagandát vegyítsenek éppen az unitarizmus kárára. Gondolok most első sorban azokra az egyháztörténelmi megállapításokra, melyek az unitarizmust s az unitárius egyház vértanuságot is vállalt nagy alapítóját, Dávid Ferencet hamis színben tüntetik fel. Nemcsak a szombatosságot törölik igen gyakran az orrunk alá, hanem Dávid Ferencről s az unitarizmusról a valóságnak meg nem felelő képet festenek s véletlenül vagy szándékosan elhallgatnak sok olyan tényt, amelynek ismeretére nemcsak nekünk, hanem a magyar életnek, a közművelődésnek is szüksége van.

Az egyháztörténelem tanulmányozására tehát föltétlen szükségünk van már egyházunk igaza, hivatása, méltósága s néha-néha védelme szempontjából is.

A „Keresztény Magvető” s az „Unitárius Irodalmi Társaság” előtt ez a kérdés nem új, nem meglepetésszerű. A „Keresztény Magvető” elindulása után mindjárt tekintélyes helyet szentelt az unitárius egyháztörténelemnek. Jakab Elek, Benczédi Gergely, Ferencz József püspök, Simén Domokos, Kővári László, Buzogány Áron, Kovácsi Antal, Kanyaró Ferenc, Boros György, Kelemen Lajos, dr. Gál Kelemen s mások, sok unitárius kiválóság művelte az unitárius történetet. Az egyházi jogi irodalom